

Posudek oponenta disertační práce

Doktorand: Mgr. Tomáš Křivka

Název práce: Východiska a perspektiva europeizace soukromého práva v EU

Obor: Občanské právo

Program: Teoretické právní vědy

Oponent: prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc.

Pracoviště oponenta: Fakulta právnická ZČU

I. Aktuálnost zpracovaného tématu

Disertant si zvolil téma, jehož aktuálnost byla vysoká v první dekádě tohoto století. Cíle a záměry vedení Evropské unie, které byly v té době velmi ambiciózní, poznamenalo několik úderů, nejprve hospodářská krize koncem této dekády, následovaná Brexitem a konečně narušením ekonomiky a spolupráce států následkem Covidové pandemie. V naší odborné literatuře byla otázka jednotného europeizovaného soukromého práva v té době kupodivu opomíjena, přes to, že by plody tohoto bádání byly vysoce přínosné jako pramen pro tvorbu nového občanského zákoníku, na němž se pracovalo. Návrh a výsledný text nového občanského zákoníku z r. 2012 zůstal tedy prakticky výsledky práce např. skupiny prof. Von Bara nepoznamenán. V současné době již pravděpodobně není komplexní sblížení soukromého práva v popředí zájmu EU, která spíše bojuje o udržení dosavadních výdobytků na poli např. volného pohybu osob a kapitálu a ekonomického růstu. To ovšem neznamená, že by europeizaci, ať již vědomé či reflexivní měla být v současné době upírána aktuálnost, či přiznávána menší pozornost v právní vědě či výzkumu či snad kruciální význam pro jednotný kulturní a ekonomický rozvoj evropského kontinentu či EU a jejich obranyschopnost v konkurenci s jinými mnohdy silnějšími ekonomicko-politickými uskupeními, jež m.j. jednotným soukromým právem již delší dobu disponují. Konec konců, jednotné soukromé právo není nic převratně revolučního na našem kontinentu, do počátku 19. století si Evropa, či celý civilizovaný západní svět vystačil s jednotným nepsaným *ius commune*. Je možné souhlasit, že po překonání momentální krize se EU odlehčená o neústrojně *common law* „znovu zesílí reformní tlaky směrem k další europeizaci soukromého práva“, jak autor očekává na str. 4. Sníženou prioritu v pořadí aktuálních problémů členských států EU přiznává i autor ve své úvodní pasáži (str. 10).

II. Struktura práce – zvolené metody zpracování

Dle čl. 98 Studijního a zkušebního řádu Západočeské univerzity v Plzni jsou předepsány obsahové náležitosti disertační práce. Předepsané dělení disertant dodržel s určitými rezervami.

Doktorand rozdělil zpracování zadaného úkolu do celkem sedmi kapitol.

S předepsaným vymezením cílů a metod zkoumání se vypořádal již v úvodní pasáži, stejně tak i vytčení hypotéz. První dvě kapitoly pak věnoval mj. formulování výchozích pojmů jiných východisek. Z nichž dominuje především vymezení tématu, co se týče pojmů soukromé právo a europeizace, jako taková. Autor zde připomíná řadu aktuálních názorů, pozměňujících ustálený, klasický pohled na pojem soukromého práva, pramenících především z funkcionalistického pohledu na účel evropského práva, ovlivněný patrně též skutečností absence romanistického přístupu k dělení práva v zemích common law, potažmo ze zkušeností s unifikací práva v USA.

Ačkoliv sám rozlišuje několik vrstev a postupů europeizace soukromého práva, netřídí dle nich reprodukci současných názorů právní vědy, resp. nevěnuje jim samostatně vymezené kapitoly, což ztěžuje orientaci. Nicméně reprodukováné názory jsou vhodně či spíše poutavě uspořádány dle myšlenkového toku. V těchto úvodních pasážích se však projevuje autorova vnitřní neujasněnost, co vlastně je předmětem jeho práce. Např. v pasáži 1.6. často směšuje názory právních vědců polemizujících s tvorbou formulovaného souboru norem soukromého práva s polemikou o europeizaci soukromého práva vůbec. Autor si poněkud teleologicky upravuje předmět své práce. Soukromé právo, tak jak jej rozebírá v předložené práci, se nekryje s obvykle používaným rozsahem pojmu soukromého práva, ale jen s jednou jeho stěžejní částí (relativními právy – tedy právem obligačním), i když přiznávám, že oficiální uvědomělá snaha EU k němu směřuje, jako nejsnáze unifikovatelné oblasti (či snad fakticky unifikované?). Ostatní oblasti soukromého práva, jako např. věcné právo, rodinné právo či dědické právo, které jsou sice s ohledem na kulturní různost členských států EU značně obtížněji unifikovatelné, však nepostrádají potřebu sjednocení, již s ohledem na přeshraniční, byť introevropské investování, migraci obyvatelstva a vytváření internárodních rodin a jiných obdobných či majetkových uskupení. Zařazením kapitoly pojednávající o harmonizaci práva právnických osob pak tuto okolnost autor jen připomíná, neboť regulace týkající se osob, jejich právní osobnosti je též součástí soukromého práva (tradiční, i když hraniční), ale i zde se autor pod širší hlavičkou soustřeďuje jen na obchodní společnosti.

Autor zkoumá pouze europeizaci, jako sjednocování, či unifikaci práva na úrovni členských států Unie. Drží se tak jen z části vymezení Radaelliho, které si vzal za vzor v kapitole věnované fenoménu europeizace (str. 51). Proces „tvorby, šíření a institucionalizace formálních a neformálních pravidel, postupů, politických paradigmat, stylů a způsobů „know-how“, sdílené víry a norem“ mezi evropskými státy nelze spatřovat jenom na úrovni členských států EU a není zajisté jen záležitostí několika posledních desetiletí, on probíhá staletí v rámci procesu tzv. evropské civilizace. Výše uvedená definice je též zúžena na „definování a konsolidaci v rámci procesu unijních politik a její následnou inkorporaci do logiky domácího diskursu politických struktur a veřejných politik“. I když sám, autor polemizuje s chápáním europeizace jako výsledku prvotní aktivity Unie (např. v pasáži věnované vertikální a horizontální europeizaci práva) sám ve své práci vždy připomíná, že procesy jsou „vyvolané či podpořené existencí EU“ (např. str. 69). Škoda, že se autor nevěnoval i rovnoběžné unifikaci práva či hnutí a politických směrů v jiných nečlenských státech Evropy. Právě náš národ či v různých dějinných obdobích i samostatný stát je typickým příkladem z valné části dobrovolného nasávání zahraničních politických, ekonomických, ideových a sociálních „know-how“ v průběhu dějin. Stejný proces je v současnosti silně patrný i v koexistenci jiných silných a možná silnějších kulturně ekonomicko-politických útvarů ve světě vedle EU. Je otázkou, zda není lépe než spatřovat europeizaci jako „potomka“ globalizace (str. 47) spíše jako její součást. Typickým příkladem je reakce národních právních a politických opatření na řešení covidové pandemie, kde se evropské struktury zcela dostaly do vleku zahraničních a národních

a nadnárodních „know.how“, jejichž iniciativu bychom jen stěží mohli hledat v EU. Předložená práce je ovšem prací z oboru práva a nikoli politologie či právní kulturní historie, a proto autorovi nelze vytýkat, že zkoumá především právně vystopovatelné vztahy a návaznosti.

Autor sice věnuje určitou část práce (např. kap. 6. práce) dle jeho vyjádření „spontánní europeizaci“, ale jedná se spíše o spontánní snahu o europeizaci nebo možná o snahu o spontánní europeizaci, nikoli však o deskripci reálné na EU nezávislé europeizace (evropské unifikace) soukromého práva.

Další kapitoly disertační práce jsou věnovány shromažďování argumentů potvrzujících či vyvracejících jednotlivé hypotézy formulované v úvodu. Tak hypotéze č. 1 je věnována kapitola nazvaná „Fenomén europeizace a jeho teoretický rámec“ (str. 46 – 72), hypotéze č. 2 je věnována kapitola nazvaná „Pravomoci EU k regulaci soukromoprávních vztahů“ (str. 74 – 99), k hypotéze č. 3 pak dvě kapitoly, a sice „Europeizace soukromého práva prostřednictvím soft law“ (str. 100 – 121) a „Europeizace soukromého práva prostřednictvím závazných unijních právních aktů (hard law)“, konečně čtvrté hypotéze je věnována 6. kapitola práce „Europeizace soukromého práva prostřednictvím akademických výstupů evropské právní vědy“.

Autor ještě doplnil, jak již výše bylo zmíněno, kapitolu tvořící exkurz do stavu europeizace práva právnických osob.

Každá z kapitol je uzavřena krátkým vyhodnocením, celkové závěry autor shrnuje na konci práce.

Systematika práce je vhodná, výše citovaným předpisem předepsané náležitosti autor do práce zařadil.

Práci by možná prospělo, kdyby autor své mnohdy téměř odvážné myšlenky více zopakoval v cizojazyčném resumé, a ne v pouhém půlstránkovém abstraktu.

Pokud se zvolené metody týče, jedná se většinou o spekulativní komparaci názorů různých autorů komentujících vybrané snahy a akty EU s vlastním hodnocením. Jiné metody nelze v podobné právně politologicko-historizující práci očekávat, i když sám vývoj stavu europeizace soukromého práva je exaktně zřetelný. Autor si nepředsevzal nerozebírat oblasti, či konkrétní úzká místa regulace soukromoprávních vztahů, nebo komparovat normy soukromého práva v jednotlivých právních systémech členských zemí, neřeší ani otázku, do jaké míry se skutečně jednotlivé právní systémy liší a zdali je třeba měnit funkčně, či jen formulačně. Autor neřeší ani otázku, významu sjednocování či unifikace soukromého práva v EU, pouze se jí dotýká v kapitole týkající se obchodních společností.

III. Stanovisko k výsledkům práce

Přestože si autor vytkl jako jeden ze základních cílů práce mj. odpověď na otázku „zda je europeizace soukromého práva v EU pozitivním, či negativním jevem, směřuje spíše jeho dizertace směrem k odpovědi, zdali doposud použité mechanismy jsou funkční a efektivní, popřípadě legitimní.

Jako první hypotézu si vytýčil autor tvrzení, že europeizace je regulace soukromoprávních vztahů prostřednictvím mechanismů unijního práva postupem „shora dolů“. Autor cituje řadu názorů autorů spatřujících původ europeizace v různých pramenech. Výsledně pak dochází k závěru, že europeizaci soukromého práva „není možné vnímat jako jednosměrný proces... ale jako jev, který probíhá oběma směry“. V tomto sice s ním lze souhlasit, především s názorem, že přesahuje tradiční rozměr unijních mechanismů harmonizace a unifikace vnitrostátního práva (str. 73), nicméně sám autor v následujících kapitolách zkoumá metody

européizace především směrem shora dolů, ať již se jedná o unijní předpisy hrad law včetně aproximací si vyžadujících směrnic, či působení SDEU nebo akademických výstupů, všechny tyto způsoby a cesty vycházejí z iniciativy EU. Zde asi není případné např. upírat EU iniciativní roli v projektech Landovy, Barovy či Schulte-Nölkeho skupin či pomíjet postavení Soudního dvora jako instituce EU. Konečně sám autor na str. 72. tuto skutečnost přiznává. V práci není dostatečně zdůrazněno propojení tematiky rozebírané v kapitole 4 s tematikou, které je věnována kapitola 6, které jsou souvztažné. Konečně autor uzavírá, že nastíněná hypotéza nebyla potvrzena, v čemž je nutno s ním souhlasit, i když by patrně europeizace soukromého práva na našem kontinentě pravděpodobně nastala i trvala i bez existence EU.

V další části jeho práce autor řeší druhou hypotézu, a sice zdali „Unie již svou legislativní činností v oblasti soukromého práva narazila na hranice pravomocí svěřených jí členskými státy EU a bez změny primárního práva již nemůže závaznou regulatorní činností v této sféře dále věčně rozšiřovat“. Ve svých závěrech pak dochází ke zjištění, že „beze změny postoje členských států či SDEU, není reálné očekávat, že by v současném kompetenčním rámci mohlo dojít k prosazení zcela jakéhokoli nového modelu regulace soukromoprávních vztahů“ (str. 99). Tento závěr však není odpovědí na předem vznesenou otázku, protože autor neodpovídá na to, zdali jsou vyčerpány hranice svěřených pravomocí, ale vinu za nedostatečnou europeizaci soukromého práva autor přisuzuje postoji členských států a soudního dvora.

V souvislosti s autorovými úvahami vyvstává otázka, nepřesahuje většina navrhaných a mnohdy neprocházejících snah EU množinu „vytváření a fungování vnitřního trhu“ tak jak byla chápána zakládajícími a mnohdy i přistupujícími státy? Není pojem „vnitřní trh“ extenzivně vykládán i na spotřebitelský trh (a tím je dotýkán běžný soukromý život unijních občanů), neměl původní jednotný trh být trhem obchodním, tedy B2B? Co namísto jednotného „soukromého (občanského) práva napřít snahu k jednotnému obchodnímu právu (kde by pravděpodobně neochotný postoj států Unie nahradila synergie. Možná, že mělo být, namísto jednotného občanského nebo smluvního práva, začít pracováno na jednotném obchodním zákoníku.

Tematicky by navazovala na druhou hypotézu snad lépe než třetí, čtvrtá autorova hypotéza, zahrnující dva předpoklady. Prvním z nich je, že „spontánní europeizace soukromého práva prostřednictvím soft law výstupů evropské právní vědy je důsledkem nedostatečných pravomocí EU k europeizaci formou závazných unijních legislativních aktů“ a současně druhý, že „spontánní europeizace soukromého práva byla vyvolána předchozí nesystémovou ingerencí fragmentární unijní regulace ve formě hard law do koherentních systémů soukromého práva“. Zdá se však, že si autor vytýčil při stanovení její první části příliš ambiciózní úkol, příčinná souvislost je jen obtížně prokazatelná, i když je možná. Autor to sám připouští na str. 164. Zatím co ve druhé části hypotézy shledává, že byla potvrzena. Zde je možné s autorem též souhlasit s rezervou v pojetí „spontánní europeizace“, viz výše.

Třetí hypotéza otevírá skutečně aktuální téma – zda „závazné i nezávazné i nezávazné unijní právní akty v oblasti europeizace soukromého práva reagují na skutečné aktuální společenské problémy“ a zda „zvyšují právní jistotu účastníků soukromoprávních vztahů“. Ve světle posledních informací a reálné politiky EU v současných letech je zřejmé, že záměry EU často přesahují původní cíle EU – rozvoj vnitřního trhu. Svoboda usazování, která měla dle čl. 49 SFEU sloužit státním příslušníkům některého členského státu Unie ke zřizování podnikání v jiném členském státě je vykládána ve smyslu svobody usazování bezbřezě pro jakékoliv osoby, a to i pro evidentní zcela jiné, především sociálně humanitní cíle, rovnost a nediskriminace je často vykládána v absurdních konotacích, stejně tak i zdánlivá ochrana ústavních svobod občanů či záměry ovlivňovat světový vývoj počasí apod., jsou dokladem toho,

že namísto původního smyslu vytvoření EU, jako ekonomického společenství, které by bylo i v europeizaci práva žádaným a uskutečnitelným cílem, je Unie zaváděna na scestí, na kterém naráží na neochotu a pochybnosti původního kulturního prostředí, zatím co faktory markantně ohrožující evropskou ekonomiku, jako je nedostatek energetických zdrojů, inflace ale i nepochybně ekonomiku ovlivňující vlny pandemií, jsou ponechány k řešení členskými zeměmi. V závěrech příslušné kapitoly však autor na vznesenou otázku neodpovídá, pouze konstatuje, že sice existují snahy zpřehlednit „neprůhlednou směrniceovou houštinu“ (str. 146), nicméně zavedení horizontálního právního režimu, alespoň na úrovni prodeje zboží se nedaří. Zde, dle názoru hodnotitele, Unie výrazně promeškala příležitost při kladení vstupních podmínek v období hromadného přijímání nových členských států, nemajících vlastní na tržním mechanismu postavený soukromoprávní sofistikovaný právní systém, ačkoliv jeho principy, díky výstupům akademické činnosti byly již známy.

Zde čtenáře napadá myšlenka, již se autor vyhnul, avšak, která by mohla být výzvou na možném znovuoobnovení budoucích snah, zda způsobila neúspěch zavedení horizontálního systému úpravy principů soukromoprávních (závazkových) vztahů evidentní nechuť zastánců common law, či spíše nevraživost frankofonní a německé právní kultury?

Pokud se týče druhé části hypotézy týkající se účinku na právní jistotu, nejsou v práci zvládnutě její výsledné závěry.

Závěrečné shrnutí autorových názorů (neboť nelze tuto pasáž nazvat závěrečným shrnutím výsledků, či návrhy na řešení poměrně skeptických zjištění autora) vzbuzuje řadu otázek:

Autorův názor, že na st. 204, že aktivita v oblasti ochrany spotřebitele představovala řešení klíčové otázky při odstraňování bariér vnitřního trhu, vzbuzuje otázku, zda taková aktivita nebyla spíše slepou uličkou, neboť jakou bariéru ve společném trhu mezi podnikateli členských států unie představovala? Nebyla spíše znamením nástupu původně nepředpokládatelného paternitního vztahu unie k občanům?

Na téže straně pak autor vidí základní brzdu europeizace soukromého práva především v rozporu mezi tím, že Unie se snaží o vytvoření jednotného trhu, zatím co kontinentální právní režimy „jsou strukturovány na základě právního dualismu, oddělujícího systém soukromého a veřejného práva“. Není právě politika EU považující doposud autonomní oblast chování občanů v horizontálních vztazích (včetně obchodu) za samozřejmý předmět úpravy veřejného práva, brzdou ochoty přijímat snahy o globální průřezovou úpravu?

V jeho shrnutí autor vidí různorodost místních právních úprav jednotlivých států jako kladný prvek, který v rámci „darwinistického“ soupeření vede ke zkvalitňování právního řádu. Darwinistický výběr kvalitnějšího přizpůsobení přírodním podmínkám není v oblasti obchodu a ekonomiky ničím jiným než působení tržního mechanismu a konkurence. Obchod nevznikl založením evropského společenství a není na něj pouze omezen. V rámci obchodu, nebo chtěli společného trhu, se vytvořila v průběhu tisíců let soukromoprávní pravidla, jejichž dodržování jej optimalizuje. Teprve ingerencí absolutismu byla tato pravidla formulována v právních systémech s různou věrností a s různými zkráceními, tvořícími bariéry obchodu – trhu. Jejich omezování konec konců vždy postihne toho, kdo omezení způsobil. Aktivita akademiků, které autor v jeho práci zmiňuje, byly především vedeny v první fázi snahou o čistou formulaci těchto pravidel, která byla tak jako tak obsažena v existujících občanských a obchodních zákonících různými slovy. Bohužel Unie opět tato pravidla deformuje na platformě ideologických východisek (tak jako dříve státní moc na platformě např. náboženských či nacionálních či jiných axiomů) a mnohdy tím spíše bariéry vytváří a ve světovém darwinistickém výběru ohrožuje

sama sebe. Zde je třeba s autorem vyslovenými myšlenkami např. na str. 207 souhlasit. Postup Soudního dvora (str. 208), aplikujícího „nepsané obecné zásady“ vzbuzuje na jedné straně optimismus, že i přes neschopnost vedoucích orgánů Unie k přijetí psaných zásad, vzbuzující pochybnosti o opravdovosti úmyslu jednotný evropský trh vytvořit, se judikaturou postupně tato pravidla sjednotí a vyjasní, na druhé straně však vzbuzuje obavy, zdali nepovede ke svévoli a nebude v důsledku prosazování obecných ideologických záměrů naopak vytvořen systém optimálnímu chodu trhu vzdálený, jak jsme toho byli v minulosti začasť svědky. To zvláště, nejsou-li tato pravidla nikde zafixována.

Autorův závěr vyznívá skepticky tak, že „hlubší europeizace soukromého práva se jeví v blízké době jako nepravděpodobná“. Bohužel v závěrech práce není dostatečně posouzena potřeba europeizace soukromého práva, resp. formální europeizace, což autorovi ani dost dobře nelze vytýkat, neboť si ani podobnou hypotézu pro svoje bádání nestanovil.

Autor velmi zdařile představil obraz a deskripci záměrů Unie ve vytčené oblasti i prezentované odborné názory osob působících v dané oblasti, stejně jako výsledků zde dosažených. Práci by zajisté osvěžil i přínos autora v návrzích na řešení nastíněných problémů, např. na reorganizaci tvorby unijních hard či soft law apod.

IV. Vyjádření k systematice, přehlednosti, formální úpravě a jazykové úrovni práce a práce s literaturou

Přes relativní mládí autora, je práce sepsána čtivým jazykem budícím dojem zkušeného odborného publicisty. Autor myšlenkově cílí k záměru práce s vynecháním zdlouhavých obsažných citací nepřinášejících „přidatnou hodnotu“ zkoumání.

Přehlednosti práce by prospělo větší textové propojení avizovaných hypotéz s následujícím textem., nicméně systematika práce, tak jak je pojata, tvoří z práce zdařilou monografii na uvedené téma.

Kritický tón práce sympaticky působí v porovnání s mnohdy až servilním pojetím podobných témat vztahujících se k fungování EU v naší odborné literatuře. Jen část 5. práce působí poněkud popisným dojmem, i když je přínosná právě informacemi o dalším pokračování snahy o europeizaci závazkového práva po krachu záměru o evropský kodex.

Formální práce s odbornou literaturou je na vysoké úrovni. Možná že autor se měl pokusit o vyhledání některých prací z novějšího období, neboť většina citovaných pramenů se vztahuje k období před 10 a více lety, kdy bylo rozbírané téma oblíbené.

Vhodně autor vybírá citovanou judikaturu a správně s ní argumentuje.

V. Vyjádření k publikacím autora

Seznam publikovaných prací autora dokazuje jeho trvalý zájem o tuto problematiku a o vysoké odborné orientaci, dovolující autorovi jasné zobecnění a formulace jeho myšlenek.

Po doplnění dle některých námětů výše uvedených by si předložená práce zaslouhovala přiměřenou publikaci.

VI. Otázky k obhajobě

Viz výše. Výše naznačené otázky či připomínky je nutno chápat spíše jako podněty k diskusi k autorem projeveným názorům nebo náměty na další rozšíření komentované tematiky než výtky.

VII. Závěr

Práci hodnotím velmi kladně. Je přínosná pro naši odbornou veřejnost. Zaslouhovala by si zajisté po určité úpravě stírající její „disertační“ charakter publikace.

Autor ve své disertační práci prokázal schopnost samostatné tvůrčí práce v daném oboru

Práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru

Práci doporučuji k obhajobě

V Plzni dne 10. ledna 2022

prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc.